

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ
JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 4, Cilt: 4, Sayı: 3

Aralık-2023

MAKALE BİLGİLERİ

II. Abdülhamid Dönemi Hınçak Komitesinin İstanbul Faaliyetleri

II. Hınçak In The Abdulhamid Period Istanbul Activities Of The Committee

YAZAR

Cem Mustafa YILDIZ

MEB, cemmustafa58@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-7724-4615

Funda DEMİRTAŞ

Doç. Dr. Kayseri Erciyes Üniversitesi

fundad@erciyes.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5454-6389

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 04.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 05.12.2023

Sayfa Aralığı: 655-666

ÖZET

Bu araştırmada, Hınçak Komitesi'nin, Ermeni halkın desteğini kazanmak ve Avrupalı devletlerin dikkatini çekmek için İstanbul'da yürüttüğü faaliyetler ve bu faaliyetlerin sonuçları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre, İstanbul'da yaşayan Ermenilerden bir kısmının Hınçak Komitesi tarafından düzenlenen faaliyetlere destek verdiği, faaliyetlere destek vermeyen Ermenilere karşı komite üyeleri tarafından birçok saldırı gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Yine komite üyeleri, kendilerini desteklemeyen Ermeni din adamlarını çeşitli vesilelerle görevden uzaklaştırarak kendileriyle uyumlu çalışacak isimlerin göreve gelmesini sağlamıştır. Kilisenin desteğini alan Hınçaklar, yürütmüş oldukları faaliyetlerde kiliseyi lojistik merkez olarak kullanmıştır. Komitenin gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda, İstanbul'da yaşayan Müslüman halkla Ermeni tebaa arasında kargaşa ortamı oluşturulmak istenmiştir. Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın kendi çıkarları nedeniyle komiteye verdikleri destek azaldıkça komitenin etkinliği de giderek azalmıştır. Etkinliği azalan komite üyeleri, Osmanlı hükümetine yönelik muhalif hareketlere destek vermeye devam etmiştir. Bu araştırmada, Osmanlı arşiv kaynakları ve güncel kaynaklar esas alınmıştır. Araştırma, literatür tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı, Hınçak Komitesi'nin II. Abdülhamid döneminde İstanbul'da gerçekleştirdiği faaliyetlerin Osmanlı siyaseti ve Osmanlı Ermenileri üzerindeki etkilerini ortaya koymaktır.

Anahtar kelimeler: II. Abdülhamid, Hınçak, İstanbul

ABSTRACT

In this research, the activities carried out by the Hinchak Committee in Istanbul to gain the support of the Armenian people and attract the attention of European states and the results of these activities were examined. According to the results of the research, it is understood that some of the Armenians living in Istanbul supported the activities organized by the Hinchak Committee, and many attacks were carried out by the committee members against the Armenians who did not support the activities. Again, the committee members removed the Armenian clergy who did not support them on various occasions and ensured that people who would work in harmony with them were appointed to office. The Hunchaks, who received the support of the church, used the church as a

logistics center in their activities. As a result of the activities carried out by the committee, it was aimed to create an environment of chaos between the Muslim people living in Istanbul and the Armenian citizens. As the support of the European states and Russia to the committee decreased due to their interests, the effectiveness of the committee gradually decreased. Committee members, whose effectiveness decreased, continued to support opposition movements against the Ottoman government. In this research, Ottoman archive sources and current sources were taken as basis. The research was conducted with the literature review model. The purpose of this research is the the aim is to reveal the effects of the activities carried out in Istanbul during the reign of II Abdulhamid on Ottoman politics and Ottoman Armenians.

Keywords: II. Abdülhamid, Hinchak, İstanbul

GİRİŞ

II. Abdülhamid dönemi içerisinde Hınçak Komitesi'nin İstanbul'da gerçekleştirdiği eylemler bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Devletin ana yükünü üstlenen Türklerin aksine, ticaretle ve zanaatla meşgul olarak zamanla daha da zenginleşen Osmanlı Ermenilerinin hayatlarında ilk değişiklik XIX. yüzyılın birinci çeyreğinde başlamıştır. O tarihe kadar Osmanlı hakimiyeti altında yaşamlarını sürdüren ve Osmanlı tebaası içerisinde küçük gruplar halinde yaşayan Ermeniler, Avrupalılar tarafından henüz bir millet olarak dahi tanınmamaktaydı. Batı nezdinde Ermeniler, yalnızca İstanbul çevresinde yaşayan ve kendi çıkarlarından başka bir şeyi düşünmeyen, yeryüzüne dağılmış tüccarlar ve vatansız kimseler olarak bilinmekteydi. XIX. yüzyıldan itibaren Avrupa'da siyasi ve fikri manada meydana gelen değişiklikler, Hıristiyanlar için yeni bir gelişim dönemi başlatmış, bilhassa Osmanlı Devleti'nde yıkıcı faaliyetlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde gayrimüslim tebaanın ve özellikle Ermenilerin, Osmanlı hükümetine karşı çıkmasına sebep olan etkenler içerisinde, Osmanlı'nın engin hoşgörü ve koruyuculuğunda geliştirdikleri özgün kimliklerini muhafaza etmek istemelerinin yanı sıra, yönetimde yaşanan aksaklıklardan kaynaklanan şikayetler ve en mühimi de Avrupalı devletlerin dini, siyasi ve kültürel sebeplerden ötürü kışkırtmaları bulunuyordu. (Kodaman, 1981:240-249) 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında mağlup olan Osmanlı, Rumeli bölgesinde geniş çaplı toprak kaybederken Anadolu ve İstanbul'da da

Ermenilerin isyanlarına maruz kalmıştır. (Küçük, 1991:79) Ermeni milletinin siyasallaşma süreci bu dönemde hızlanmış ve bu durum demokrat görünümlü siyasi komitelerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

1. Hınçak Komitesi'nin Faaliyetleri

Uzun yıllar boyunca Türklere karşı hasmane bir tutum sergileyen, devrim ve ayaklanma düşüncesiyle beslenen Ermeni gençler ve ruhani liderler, büyük bir beklenti içerisinde Hınçak Komitesi'ne üye olmuştu. Bu gençler, hayalini kurdukları devrimi gerçekleştirmek için Ermeniler üzerindeki etkinliğini artırmış ve birçok makama kendilerine yakın isimlerin gelmesini sağlamıştı.

1894 yılına gelindiğinde, Hınçak Komitesi'nin tahakkümüyle İzmirliyan patrik seçilmişti. İlerleyen dönemlerde bu isim, komitenin liderliğini de üstlenecekti. Bu sayede patriklik makamının temsiliyeti ve Hınçakların liderliği, İzmirliyan'ın idaresi altında birleşmiş oldu. (Uras, 1987:478) Arkasına aldığı resmi temsil vasfını da kullanarak bu tarihten itibaren Hınçaklar, İstanbul'dan başlayarak Osmanlı topraklarının geneline yayılan çalışmalarını sıklaştırmıştı. (Gazigiray, 1982:101)

Teşkilatlanmasını büyük ölçüde İstanbul'da gerçekleştirmeye çalışan ve İstanbul genelinde ortaya çıkacak bir isyanın dünya kamuoyunda çok büyük yankı uyandıracığına inanan Hınçaklar, Ermeni isyanının İstanbul'da meydana gelmesine dair sebepleri 1 Eylül 1895 tarihinde yayımlanan "Haik" gazetesinde şu şekilde izah etmiştir: "İstanbul'da cereyan edecek hadisede ciddi manada kan akacağı için Avrupalı devletlerin ve Rus Çarlığı'nın bu işe müdahil olacağı, zayıf düşen Osmanlı Devleti'nin parçalara ayrılacağı ve nihayetinde bağımsız bir Ermenistan Devleti'nin kurulacağı düşünülmektedir." (B.O.A. Dosya Usulü İradeler, 74-1, Sıra No: 24.) Bu amaçla, Avrupa kamuoyunun galeyana getirilmesi gerekiyordu. Ermenilerin, Türklerin hâkimiyetinden kurtulabilmesinin yolu da İstanbul'daki Ermenilerin mücadelesinden geçiyordu.

İstanbul'daki komite üyelerinin, mücadelesini terör eylemleri üzerinden yani komite-çete faaliyetleri yöntemiyle gerçekleştirmesi Avrupa kamuoyunda bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Meydana gelen eylemlerin çıkma sebebi incelendiğinde, İngiltere ve Rusya'nın Ermeni meselesi dışında başka problemlerle ilgilendikleri bir dönemde yeniden bu devletlerin ilgisini Ermeni meselesi üzerine çekebilmek için eylemlerin gerçekleştirildiği anlaşılacaktır. (Tunaya, 1989:568)

2. Kumkapı İsyanı

İstanbul'da tertip edilen bu isyan, Hınçak Komitesi mensuplarının İstanbul Kumkapı'daki Ermenileri galeyana getirmesiyle başlamıştır. Avrupa basını tarafından geniş yer ayrılan ve Avrupa kamuoyunun ilgisini çeken bu isyanın sonunda, isyana katılan komite mensuplarının herhangi bir ceza almaması için Avrupalı devletlerin temsilcileri tarafından Osmanlı Devleti'ne diplomatik baskı yapılmıştır. Bu durum, Ermeni komitecilerin ilerleyen dönemlerde İstanbul'da gerçekleştirecekleri diğer isyanlarda daha da cesaretlenmelerine neden olmuştur. (BOA, A.MKT.MHM., 749/21, 28/N/1306 (H), (28 Mayıs 1889))

Hınçak Komitesi'nin en kapsamlı isyanlarından olan bu isyan, 15 Temmuz 1890'da İstanbul Kumkapı'da düzenlenmiştir. Kumkapı'da bulunan kiliseye gelerek Kutsal Haçı Yüceltme Yortusu için toplanan Ermeni cemaatine, patrik Horen Aşıkyan tarafından verilen vaaz, Hınçak mensuplarından Harutyun Cangülyan'ın araya girmesi üzerine yarıda kesilmiş ve önceden planlanan metnin (Uras, 1987: 463) orada bulunan Ermeni cemaatine okunmasıyla isyan başlamıştır. Kumkapı isyanı, padişahla görüşme taleplerinin yerine getirmesi için komite mensupları tarafından Horen Aşıkyan'ın Yıldız Sarayı'na doğru götürülmesiyle gelişmiştir. Patriğin saraya gitme hususunda isteksiz olmasına karşın, isyancılar zor kullanarak kendisini arabaya bindirmiş ve saray istikametinde hareket etmişlerdir. Dacad ve Manpera Vartabet isimli Ermenilerin, hükümet yetkililerine durumu haber vermesi üzerine araba yolda durdurulmuş ve araçta bulunan isyancılar etkisiz hale getirilmiştir. (Mazıcı, 1987:36) Olaylar sırasında patrik, sol elinden kamayla hafif bir şekilde yaralanmıştır. (B.O.A. Y.PRK.TKM, 1307.Z.19, D.N:18, GN:36.) Etkisiz hale getirilen isyancılar dışında, yaklaşık bin civarındaki isyancı grup Babıâli'ye doğru silahlı bir şekilde yürüyüşe geçmiştir. (Gazigiray, 1982:159-161) Yasadışı bir şekilde gerçekleşen bu yürüyüşe mâni olmak isteyen güvenlik güçleriyle Ermeni komiteciler arasında zaman zaman arbedeler yaşanmış ve bu esnada jandarma binbaşı Server Bey ve bir asker olmak üzere iki Osmanlı zabiti şehit olmuştur. Saraya girmek isteyen Ermeni isyancılarla güvenlik birimleri arasında çatışmalar yaşanmış ve bu çatışmalar neticesinde iki Ermeni çeteci öldürülmüş yedisi ciddi olmak üzere on yedi asker yaralanmıştır. (Bektaş, 2001:54)

Yaşanan olaylardan sonra, Harutyun Cangülyan ve olaya karışan komite üyeleri tutuklanarak mahkemeye sevk edilmiştir. Kumkapı isyanı siyasi nitelikte bir isyan olduğundan, Osmanlı hükümeti hadiseye müdahil olan Ermenilerin Serasker başkanlığında Divan-ı Harp'te yargılanmalarına karar vermiştir. (B.O.A, Y.PRK.TKM, 1307.Z.19, D.N:18, G.N:36.) Yargılamalar sonucunda, Harutyun Cangülyan idam cezasına mahkum olurken diğer üyeler de çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Divan-ı Harp yargılaması sonucunda Cangülyan'a verilen idam cezası, sonrasında devletin aleyhinde isyan ve zararlı eylemlerde bulunmamak kaydıyla hafifletilerek müebbet hapse çevrilmiştir. (B.O.A, Yıldız Sadaret Hususi, Dosya No:11, Z 1307, No:237/47.)

Kumkapı isyanının bastırılmasının ardından, yaşanan hadiseler esnasında Osmanlı Devleti'nin takip ettiği siyaseti tenkit etmek için, sarayda müstahdem olarak vazife yürüten Ermeniler tarafından birtakım hadisler çıkarılmak istenmişse de bu kişilerden kimisi tutuklanmış yüz elli dolayındaki Ermeni de vazifelerinden azledilmiştir. (B.O.A, Y.PRK.TKM, 1307.Z.19, D.N:18, G.N:36.) Yine hadiseye son derece dikkatle yaklaşan II. Abdülhamid, halkın galeyana gelmesini engellemek adına gerek Kumkapı isyanı sırasında gerekse olayların bitiminde İstanbul'daki gazetelerin Kumkapı isyanıyla alakalı yayın yapmalarına yasak getirmiştir. Yabancı yayın kuruluşlarının da bu yasağa uyması için Matbuat İdaresi'ne emir verilmiştir. (B.O.A, Y.PRK.TKM., 29.Z.1307, D.N:18, G.N:49.) Bununla beraber İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin saraya gönderdikleri 15 Ekim 1890 tarihli mektuplarda, Osmanlı hükümetinin Ermenilere karşı daha ılımlı bir politika izlemesi istenmiştir. (B.O.A, Y.PRK.TKM., 29.Z.1307, D.N:18, G.N:49.)

Kumkapı isyanının maksadını, olaylar yatıştıktan sonra güvenlik güçleri tarafından tutuklanan Harutyun Cangülyan ifadesinde şöyle izah etmiştir: “1890 yılında düzenlenen Erzurum olaylarından netice alınamaması ve Ermeni köyünden kız kaçırmaları nedeniyle yetkili mercilere şikayet edilmesine rağmen suçsuz görülen Musa Bey'e karşı misilleme gerçekleştirmek, elçilerin gözü önünde isyanın vuku bulmasıyla Avrupalı devletlerin dikkatini bu yöne çekebilmek, Rusya'dan daha samimi gördükleri için İngiltere'nin desteğini alabilmek, isyanı Yıldız Sarayı'nın yanı başında yaparak devrim fikrini halkın içerisinde yayabilmek ve hükümetin Ermenilere karşı daha temkinli bir siyaset izlemesini sağlayabilmek için isyan gerçekleştirilmiştir.” (Anadol, 2001:220-221)

Hınçaklar tarafından tertip edilen daha önceki isyanlarda Avrupalı devletlerden umdukları ilgiyi bulamayan Ermeniler, bunun üzerine meseleyi yeniden dış ülkelerin gündemine sokabilmek için planladıkları Kumkapı isyanıyla da bu hedeflerine tam manasıyla ulaşamamışlardır. (Gürün, 1983:142–144) Hem İngiltere'nin hem de Rusya'nın, 1890 yılına kadar Avrupa'da güçlü bir nüfuz alanı bulunan Almanya'nın bu statüsünün giderek zayıflamaya başlamasının ardından oluşacak yeni bloklara odaklanmaları ve kendi menfaatlerini korumaya çalışmaları, Ermeni meselesini göz ardı etmelerine neden olmuştur.

Ermeniler, Kumkapı isyanında umdukları sonucu elde edememiş olsalar da Hınçak Gazetesi 7 Eylül 1890 tarihli sayısında, “Ermeniler, Avrupa'nın nihai amaçlarına ters düşecek bütün önerileri reddedeceklerdir ve bu dava için kanlarının son damlasına kadar mücadele etmeye hazırlardır.” (Gürün, 1983:187) şeklinde bir açıklama yaparak mücadelenin başka isyanlarla ve faaliyetlerle devam edeceğini ilan etmişlerdir.

3. Hınçakların Ermenilere Karşı Faaliyetleri

Hınçak Komitesi Kumkapı isyanını organize ederken, isyan sırasında ve sonrasında şüphelendiği ve hükümetle birlikte hareket ettiğini düşündüğü bazı Ermenilere karşı suikast eylemleri gerçekleştirmeye başlamıştı. İlk suikast eylemi Ermeni avukat Haçik'e karşı Topkapı'da düzenlenmiş ve kendisi küçük yaşta bir Ermeni genci tarafından katledilmişti. Dikran Karagözyan köprü üzerinde, Ermeni ticaret erbabından Apik Unciyan Galata'da, yine Mıgırdıç Tutuncief ve Markar Onnik gibi isimler komitenin yürütmüş olduğu çalışmalara destek olmadıkları için Hınçak üyelerince katledildi. (Ayverdi, 2005:47) Bunun yanı sıra Gedikpaşa Kilisesi vaizi Dacad Vartabet, parçalanarak feci şekilde öldürülmüştü. Din adamlarından oluşan meclise seçilen ve bir sonraki suikastın hedefi olan Mampre Vartabet, hükümete muhbirlik yaptığı gerekçesiyle Üsküdar'da suikasta uğramış ancak yaralı olarak kurtulmuştu.

Hınçak Komitesi'nin hazırlamış olduğu eylem planlarının içeriğini, İstanbul Ermeni patriği Horen Aşıkyan'ın hükümet yetkililerine sızdırdığına dair şüphe ediliyordu. Aşıkyan, gelecekte Ermeniler aleyhine olumsuz neticeler ortaya çıkmaması için Anadolu'da meydana gelen hadiseleri ve eylemleri yetkili birimlere haber vermek istediğinde, patriğin bu iyi niyetli tutumunu casusluk olarak gören Hınçaklar, hem Türk dostu olarak düşündükleri Aşıkyan'ı etkisiz hale getirmek hem de onun boşaltacağı

patriklik makamına komiteye daha yakın olan bir ismin seçilebilmesi için Aşıkyan'a suikast tertip edilmesine karar vermişlerdi. (Kanar, 2002:36) Aşıkyan'a suikast tertip edileceği 29 Ocak 1891'de Kumkapı çevresinde bulunan "Dersaadet Ermeni Ahalisinin Hususi Cemiyeti" isimli cemiyetin 29 Kasım 1890 tarihli yazısında açık bir şekilde izah edilmekteydi. "Ey Ermeniler!" manşetli yazının Cangülyan tarafından kaleme alındığı sonradan anlaşılmıştır. Yazının içeriği incelendiğinde; "Milletin içinde bulunan casusların cezasını keselim. Birtakım kişiler devlete sadık gözükmek adına vatani feda etmişler. Patriğin konuşmalarına kulak asmayarak hangi faaliyeti gerçekleştirecek ve ne yaparsak yapalım. Aşıkyan, patriklik makamını artık işgal etmesin çünkü görevde bulunduğu süre zarfında felaket içinde kaldık. Ermeni milletini inkâr eden ve bizi zarara maruz bırakan hainlerin üstesinden gelelim" denilmekteydi. (B.O.A, Y.PRK.ZB, 1308.C.18, D.N:7, G.N:38.)

Aşıkyan'ın sahip olduğu konum itibariyle önemli bir isim olması, ona düzenlenecek suikast planında komite tarafından hassas davranılmasına neden olmuştu. Suikastı gerçekleştirmek üzere vazifelendirilen Diyarbakırlı Agop isimindeki şahıs, 25 Mart 1894 tarihinde kilise içerisinde patriğe suikastta bulunmuş fakat kullanılan tabanca arızalandığı için patlamamış, eylem başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Patrik bu olaydan yara almadan kurtulurken Ermeni genci tutuklanmıştı. Bu hadiseden bir müddet sonra, patriğin yakını olan Simon Maksut isimli Ermeni, 10 Mayıs 1894 tarihinde Galata civarlarında komiteciler tarafından vurularak öldürülmüştü. (Uras, 1987:469) Yaşanılan bütün bu hadiselerin sonrasında, patrik görevinden istifa etmiş, patriklik makamına Hınçak Komitesi'yle yakın ilişkileri bulunan ve komiteyle ittifak kuran Matheos İzmirliyan seçilmişti. (Kılıç, 2000:215) Bu vakitten sonra Hınçaklar, Osmanlı topraklarında ulusal davalarına karşı gördükleri Ermeni cemaatinin bütün üst düzey isimlerini yıldırarak kendi hedeflerine uygun hale getirmişlerdir.

4. Babıâli Gösterisi

Hınçak Komitesi tarafından üzerinde son derece titizlikle durulan ve uzun bir süre hazırlık yapılan Babıâli gösterisi için, liderliğini Karo Sahokian'ın yaptığı üç kişilik yürütme heyeti oluşturulmuştu. (Nalbandian, 1963:123) Tüm çalışmalar bittiğinde, 16 Eylül 1895 tarihinde taşradan gelen Ermeni çeteciler tarafından Cinayet Mahkemesi Başkanlığı'na hitaben gizli bir dilekçe verilmişti. Dilekçenin içeriğinde; Ermenilerin yaşadıkları

sıkıntılardan dolayı, yüksek idari mevkilere başvuruda bulunmaya karar verilmişti. Bu girişimlerindeki amaç, vaziyetlerini sunmaktan ibaretti. Güvenliği tehlikeye düşürecek hiçbir eylemde bulunmayacaklardı. Kanuna uygun yollardan gerçekleştirdikleri şikâyetle bulunma hakkına karşılık, “güvenlik güçleri tarafından mâni çıkartılmaması adına gereken makamlara talimat verilmesi, herhangi bir önleyici girişim gerçekleştirilirse mesuliyetin emri verenlere ait olacağı arz olunur” denilmekteydi. (Hocaoğlu, 1976:218) Talep edilen hususlara ilişkin benzer bir dilekçe, altı güçlü devletin büyük elçiliklerine de verilmişti. (Uras, 1987:479) Dilekçenin verildiği gün, İzmirliyan tarafından Ruhani Meclis Başkanlığı’na ve daha sonra Kilikya Katolikosluğu makamına getirilecek olan Kirkor Alatçıyan (Kanar, 2002:19) Üsküdar Surp Haç Kilisesi ayininde yaptığı konuşmasında, Hıristiyanlıkla ve Türk düşmanlığıyla alakalı düşüncelerini dile getirmiş ve sonrasında cümlelerini “Yaşasın devrim, yaşasın Ermeni milleti” olarak tamamlamıştır. (Süslü, 1990:38)

18 Eylül 1895 tarihine gelindiğinde, Kumkapı’daki kilisenin önünde, bazıları Anadolu’daki Ermeni köylerinden gelen patrikhane ve kiliselerde kutsanmış yaklaşık üç-dört bin devrim yanlısı Ermeni bir araya toplanmıştı. Kışkırtıcı söz ve marşlar eşliğinde hükümeti protesto etmek için yürüyen bu grup, sonrasında istikametini Babıali’ye doğru çevirmiş ve içinden geçtikleri sokak ve meydanlarda Osmanlı güvenlik güçlerine silahlı taarruz girişiminde bulunmuşlardı. Yürüyüş devam ederken grubun sayısı yeni katılımcılarla birlikte gittikçe artmış, Babıali’ye ulaşıldığında sayıları beş binleri bulan grup ellerinde bulunan kama ve silahlarla çevrede bulunan askerlere saldırmışlardı. (Eroğlu, 1995:75) Kendilerine engel olmaya çalışan bir Osmanlı subayı da göstericiler tarafından şehit edilmişti. Bu hadisenin yaşanması üzerine, emniyet için alanda bekleyen güvenlik güçleriyle göstericiler arasında arbede yaşanmış, göstericiler farklı yönlere doğru gelişigüzel dağılarak masum halka zarar vermişti. Yaşanan bu kargaşa ortamı üzerine, Müslümanlarla Ermeni tebaa arasında silahlı mücadele meydana gelmişti. (Gürün, 1985; Uras, 1987; Süslü, 1990)

Gösteri sona erdiğinde, yabancı ülkeler diplomatik girişimlerde bulunarak, tutuklanma korkusuyla kiliselerin himayesine sığınan komitecilerin serbest kalmalarını temin etmişlerdi. Bunun yanı sıra İzmirliyan, hadiseler yaşanmadan önce henüz hazırlık aşamasında bilgi sahibi olmuş, ancak mâni olmak için hiçbir gayrette bulunmamıştı. Patrik ayaklanma girişiminin o kadar içindeydi ki, olayların hemen öncesinde komiteciler

tarafından Patrikhane Kilisesi'ne getirilen silahlar bizzat kendisine teslim edilmişti. (B.O.A. Y.PRK.ASK, 1313.R.14, D.N:107, GN:10.) Öyle ki İzmirliyan, olaylar yaşandıktan sonra göstericileri engelleyip geri çevirmesi için patrikhaneye gelen polis müdürü Hüsnü Bey'in görüşme talebini dahi geri çevirmişti. (Gürün, 1985:152)

Babıali gösterisini Osmanlı Devleti ve Avrupalı devletler bakımından incelediğimizde, bu hadise batı nezdinde düzelme eğiliminde olan Osmanlı Devleti'nin vaziyetini tekrar kötüleştirmiştir. Olaylar yatıştıktan sonra Sadrazam Sait Paşa'yı görevden azledip yerine Kâmil Paşa'yı getiren II. Abdülhamid, güçlü devletler tarafından tahttan indirilme endişesi taşıdığından, bu devletlerce baskı yapılan ancak tatbik edilme imkânı bulunmayan ıslahatları dahi kabul etme düşüncesine yakınlaşmıştır. (Karal, 1995:143) Bu açıdan bakıldığında gösterilerin, Ermeniler için gerçekleştirilecek reformların hızlandırılmasına katkı sağladığı düşünülebilir.

İngiliz hükümeti, 1897'den itibaren dış politikada eksen değişikliğine giderek Ermeni komitecilere destek vermekten vazgeçince, Hınçaklar tarafından gerçekleştirilen eylemlerin sayısında büyük miktarda azalma meydana gelmiştir. 1898 yılından itibaren Hınçak Komitesi, II. Abdülhamid tahtında olduğu müddetçe maksadına ulaşamayacağını anlamış ve muhalif Jön Türklerle yakınlık kurmaya karar vermiştir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinden yıkılış sürecine kadar geçen zaman içerisinde, egemenliğindeki milletlerin din, dil ve ırk farklılıklarına bakmadan, daima hoşgörü içerisinde ve adaletli bir yönetim anlayışı sergilediği görülmektedir. Fakat güçlü ülkelerin Osmanlı tebaasına yönelik eylemleri neticesinde, asırlardır huzur içerisinde yaşayan milletler arasında tesis edilen bu güven ortamı zaman içerisinde kaybolmuştur.

Toplumsal ihtiyaçların belirlenmesi için yasal statüde kurulan dernekler üzerinden yürütülen mücadele, zamanla gizli komitelerin oluşturulmasına ve illegal yöntemlerin kullanılmasına dönüşmüştür. Ermeni komiteleri, bağımsızlığın yalnızca silahlı mücadele yoluyla elde edilebileceğine kendilerini inandırmışlardır.

1877- 1878 Osmanlı-Rus harbinde Osmanlı Devleti'nin mağlup olmasıyla, 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos Antlaşması ve İngiltere'nin çıkarları doğrultusunda 13 Temmuz 1878 tarihinde ise Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalara göre, Ermeni meselesi uluslararası bir nitelik kazanmış ve başta Hınçak Komitesi olmak üzere bu

durum Ermeni komiteleri için bulunmaz bir fırsat haline dönüşmüştür. Antlaşmadan destek alan güçlü devletlerin güvence verdiği ve galeyana getirdiği Ermeniler, bağımsız Ermenistan Devleti'ni kurmak için II. Abdülhamid döneminde İstanbul genelinde çeşitli isyanlarda bulunmuşlardır. Ancak gerçekleştirdikleri pek çok isyan başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Hınçak Komitesi'nin gerçekleştirdiği isyanlarda başarısız olmasında, Ermeni halktan yeterli düzeyde destek alamamış olmaları ve güçlü devletlerin bu dönem içerisinde kendi bünyelerinde yaşamış olduğu iç ve dış problemler nedeniyle meseleye gereken önemi vermemeleri son derece etkili olmuştur. Bu durum, İstanbul genelinde tertip edilen isyanları sonuçsuz bırakmış ve komitenin siyasi etkinliğinin giderek azalmasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

Anadol, C. (2001) Tarihin Işığında Ermeni Dosyası, İstanbul.

Ayverdi, S. (2005) Türkiye'nin Ermeni Meselesi, Kubbealtı Yayınları, İstanbul.

Bektaş, H. (2001) Ermeni Soykırımı İddiaları ve Gerçekler, Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Uygulama Merkezi Yayın no: 5, Bursa.

B.O.A. Dosya Usulü İradeler, 74-1, Sıra No: 24.

B.O.A, A.MKT.MHM., 749/21, 28/N/1306 (H), (28 Mayıs 1889).

B.O.A, Y.PRK.TKM, 1307.Z.19, D.N:18, GN:36.

B.O.A, Y.PRK.TKM., 29.Z.1307, D.N:18, G.N:49.

B.O.A, Y.PRK.ZB, 1308.C.18, D.N:7, G.N:38.

B.O.A, Y.PRK.ASK, 1313.R.14, D.N:107, GN:10.

B.O.A, Yıldız Sadaret Hususi, Dosya No:11, Z 1307, No:237/47.

Eroğlu, V. (1995) Ermeni Mezalimi, Sebil Yayınevi, İstanbul.

Gazigiray, A. (1982) Osmanlılardan Günümüze Kadar Vesikalarla Ermeni Terörünün Kaynakları, İstanbul.

Gürün, K. (1983) *Ermeni Dosyası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Hocaoğlu, M. (1976) *Tarihde Ermeni Mezalimi ve Ermeniler*, Anda Dağıtım, İstanbul.
- Kanar, M. (2002) *Ermeni Komitelerin Emelleri ve İhtilal Hareketleri Meşrutiyetten Önce ve Sonra*, Der Yayınları, İstanbul.
- Karal, E. Z. (1995) *Osmanlı Tarihi*, C. VIII, T.T.K, Ankara.
- Kılıç, D. (2000) *Tarihten Günümüze İstanbul Ermeni Patrikhanesi*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kodaman, B. (1981) “Ermeni Meselesinin Doğuş Sebepleri”, *Türk Kültürü Dergisi*, XIX/219, 240-249.
- Küçük, C. (1991) “Ortaçağda Nüfus Mücadeleleri ve Ermeniler”, *İçinde Kıbrıs'ın Dünyü Bugünü Uluslar Arası Sempozyumu* (Gazimagosa, 28 Ekim-2 Kasım 1991). (Ankara: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları).
- Mazıcı, N. (1987) *Uluslararası Rekabette Ermeni Sorunu'nun Kökeni (1878-1918)*, İstanbul.
- Nalbandian, L. (1963) *The Armenian revolutionary movement – the development of Armenian political parties through the nineteenth century*. Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.
- Süslü, A. (1990) *Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Tunaya, T. Z. (1989) *Türkiye’de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki*, Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Uras, E. (1987) *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, (İstanbul: Belge Yayınları).